

Tüketimin Kutsallaşması: Materyalleşen Alternatif Maneviyatçılık

Hesna Serra Aksel

0000-0003-4584-4154

Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye

[ror.org/ 01x8m3269](mailto:hesnaserraaksel@hitit.edu.tr)

hesnaserraaksel@hitit.edu.tr

Öz

Alternatif maneviyatçılık, geleneksel dinlere ve rasyonalizme bir alternatif olarak ortaya çıkmış ve bireysel deneyime dayanan çeşitli manevi öğretileri, şifa tekniklerini ve metafizik uygulamaları içeren bir anlayış ortaya koymuştur. Ancak günümüzde bu alternatif inanç ve uygulamalar, sadece bir maneviyat unsuru olarak değil. aynı zamanda ticarileşmiş bir tüketim alanı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, alternatif maneviyatçılığın şekillenmesinde ve deneyimlenmesinde tüketime dayalı anlayışın etkileri ele alınarak manevi gelişim için kaçınılmaz hale gelen tüketimin, manevi ve ticari olan arasında kurduğu bağ inceleneyecektir. Nitel araştırma tekniklerinden tanımlayıcı yöntem ile çalışmanın kavramsal çerçevesi ortaya konmuş, ardından çevrimiçi platformlardan amaçlı (purposive) olarak seçilen örneklem içerik analizine tabi tutulmuştur. Konunun anlaşılması için önemli olduğu düşünülen, holistik iyilik için tüketim ve metafizik alana ulaşmak için tüketim olmak üzere iki ana başlığa odaklanılmaktadır. İlk olarak, maneviyatın fizyolojik iyilik ve tatmin ile ilişkilendirilmesine bağlı olarak, fizyolojik iyilik haline ulaşmak için tüketimin öne çıkarılması ele alınmıştır. Günümüz alternatif maneviyat anlayışında beden, geleneksel anlayışların aksine, ruhsal gelişimin önemli bir parçası olarak görülmekte ve bu doğrultuda bedeni arındırmak, güçlendirmek ve dengeye kavuşturmak amaçlanmaktadır. Bedende istenilen etkileri oluşturabilmek için özel beslenme ürünleri, bitkisel kürler, aromaterapi ürünleri ve çeşitli detoks programları, tüketilmesi tavsiye edilen ticarileşmiş ürünlerden bazılarıdır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise manevi ve metafizik alanda etki oluşturabilmek için tüketimin teşvik edilmesi incelenmektedir. Ruhsal arınma, enerji dengesi ve metafizik güç kazanma gibi amaçlara ulaşmak için çeşitli paranormal tedavi ve danışmanlık seanslarının pazarlanması ve satışa sunulması, manevi alana erişimi ticari hizmetlerin satın alınmasına bağlamaktadır. Sonuç olarak, bu çalışmada, manevi gelişim ve tatminin, tüketim pratikleri üzerinden inşa edildiği ve kapitalist sistemle uyumlu bir yapıya dönüştüğü ortaya konmuştur. Diğer bir ifadeyle, manevi olan materyalleşmekte ve ticarileşmekte, ticari olanlar ise maneviyatın temel araçlarına dönüşerek adeta kutsanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Dinler Tarihi; Alternatif Maneviyatçılık; Yeni Çağ; Tüketim ve Maneviyat; Kapitalist Maneviyat

Öne Çıkanlar

- Bu çalışmada, alternatif maneviyat pratiklerinin şekillenmesinde ve deneyimlenmesinde tüketimin etkileri ele alınmaktadır.
- Manevi olana ulaşmanın yolu, ticarileşmiş ürün ve hizmetleri tüketmekten geçmektedir.
- Manevi olan materyalleşmekte ve ticarileşmekte, ticari olanlar ise maneviyatın temel araçlarına dönüşmektedir.
- Manevi olan ile ticari meta olanı birbirinden ayırmak giderek güçleşmektedir.
- Alternatif maneviyatçılık alternatif bir pazarın da oluşmasına neden olmuştur.

Atıf Bilgisi

Aksel, Hesna Serra. “Tüketimin Kutsallaşması: Materyalleşen Alternatif Maneviyatçılık”. *Eskiyeni* 58 (Eylül 2025), 937-957. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1674596>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	12 Nisan 2025
Kabul Tarihi	18 Eylül 2025
Yayın Tarihi	30 Eylül 2025
Hakem Sayısı	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - intihal.net
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Etik Bildirim	eskiyenidergi@gmail.com
S. Kalkınma Amaçları	4 Nitelikli Eğitim
Lisans	CC BY-NC 4.0

The Sacralization of Consumption: Materialized Alternative Spiritualizm

Hesna Serra Aksel

0000-0003-4584-4154

Hitit University, Faculty of Theology, Department of History of Religions, Çorum, Türkiye

[ror.org/ 01x8m3269](https://orcid.org/01x8m3269)

hesnaserraaksel@hitit.edu.tr

Abstract

The concept of alternative spirituality has emerged as a counterpoint to both traditional religions and rationalism, offering an understanding that encompasses a variety of spiritual teachings, healing techniques and metaphysical practices, all of which are based on individual experience. However, contemporary perspectives reveal an evolution in these beliefs and practices, which now extend beyond the realm of spirituality, becoming a commercialized area of consumption. The present study examines the role of consumption-oriented perspectives in shaping and experiencing alternative forms of spirituality. It focuses in particular on how consumption, rendered inevitable for spiritual development, establishes a connection between the spiritual and the commercial. The conceptual framework of the study was presented using the descriptive method, one of the qualitative research techniques. Then, a sample was selected randomly (purposively) from online platforms and subjected to content analysis. The focus of this study is twofold: consumption for holistic well-being and consumption to reach the metaphysical area. These two aspects are considered important for understanding the subject. First, the focus on consumption to achieve physiological well-being is discussed, depending on the association of spirituality with physiological well-being and satisfaction. Contemporary alternative spiritual perspectives regarded the body as an important component in the pursuit of spiritual growth, a notion that stands in contrast to conventional interpretations. The objective of these practices is to purify, fortify and harmonise the body. A plethora of commercialised products have been recommended for consumption, including special nutrition products, herbal remedies, aromatherapy products and various detoxification programmes. These are purported to engender the desired physiological effects. In the second part of the study, the encouragement of consumption, being encouraged for the purpose of engendering an effect in the spiritual and metaphysical domains is examined. In order to achieve goals such as spiritual purification, energy balance and the acquisition of metaphysical power, the marketing and sale of various paranormal treatment and counselling sessions ties access to the spiritual field to the purchase of commercial services. The present study has thus demonstrated that spiritual development and satisfaction are founded on consumption practices and have evolved into a structure that is compatible with the capitalist system. In other words, the spiritual is materialized and commercialized, while the commercial is transformed into the basic tools of spirituality and is almost sanctified.

Keywords

History of Religions; Alternative Spirituality; New Age; Consumption and Spirituality; Capitalist Spirituality

Highlights

- The present study examines the effects of consumption in the formation and experience of alternative spirituality practices.
- The hypothesis that the path to spirituality is through consuming commercialized products and services.
- It is evident that the spiritual is becoming materialized and commercialized, while commercialized elements are becoming the fundamental tools of spirituality.
- In the contemporary era, there is a growing difficulty in distinguishing between spiritual and commercial commodities.
- The emergence of alternative spirituality has given rise to the development of an alternative market.

Citation

Aksel, Hesna Serra. "The Sacralization of Consumption: Materialized Alternative Spiritualizm". *Eskiyeni* 58 (September 2025), 937-957.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1674596>

Article Information

<i>Date of submission</i>	12 April 2025
<i>Date of acceptance</i>	18 September 2025
<i>Date of publication</i>	30 September 2025
<i>Reviewers</i>	Two Internal - Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Grant Support</i>	No funding, grant or other support was received.
<i>Complaints</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>S. Development Goals</i>	4 Quality Education
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Modern dönemde rasyonalitenin artan otoritesi ile birlikte, bilimin sınırları dışında kalan din ve maneviyat öğeleri reddedilmiş hatta insanlığın artan rasyonel yetileri sayesinde, bunların zamanla ortadan kalkacağı umut edilmiştir.¹ Bu doğrultuda, bilim dünyasının amaçlarından birisi, dünyayı efsunlarından arındırarak akıl ve deneysellik temelinde açıklamak ve yönetmek olmuştur.² Fakat salt rasyonalite temelinde kurulan bir varlık anlayışı ve yaşam tarzı, beklendiğinin aksine, herkesi tatmin etmemiş ve yeni arayışların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Modernitenin doğduğu bağlam göz önüne alındığında, geleneksel olarak insanlara anlam kaynağı olma rolünü üstlenen Hristiyanlığın da, modern bilim karşısında otoritesinin ve etki alanının zayıfladığı bilinmektedir. Hristiyanlığın dogmatik ve akıl dışı kabul edildiği, ancak modern bilimin de ihtiyaç duyulan manevi unsurları insanlara sunamadığı bu ortamda, alternatif maneviyatçılık çatısı altında incelenen yeni arayışlar ve gruplar ortaya çıkmıştır.³ Hem Hristiyan geleneğe hem de modern bilime karşı çıkan bu anlayışlar, geleneksel dinlerde olduğu gibi bağlayıcı ve cezalandırıcı olmayan, bireysellik gibi modern değerlerle uyumlu, ama aynı zamanda bilimsel rasyonalitenin katı sınırlarından da kurtulmuş bir dünya görüşü ve yaşam tarzı sunmayı amaçlamıştır.

Modernite öncesi dönemde dinî otoriteler tarafından belirlenen sınırlara ve hedeflere göre yaşayan insan, modern dönemin kendisine sunduğu bağımsız yaşam tarzı ile tanıştıktan sonra, dinî otoritelere göre yaşamakta zorlanır hale gelmiş ve otorite kurmayan inanç şekilleri arayışına girmiştir.⁴ Çıkış noktası Avrupa ve Amerika olduğundan, ilk eleştirilen dini gelenek Hristiyanlık olsa da zamanla bütün geleneksel dinlerin otoritesi ve anlam kaynağı olma kapasitesi bu değişimden etkilenmiştir. Örneğin, geleneksel dinlerde gördüğümüz, kural koyan, mutlak güç sahibi, yargılayan ve cezalandıran bir otorite olan tanrı anlayışları, dinî otoritelere uyum sağlamakta güçlük çeken modern insan için sorun teşkil etmeye başlamıştır. Benzer şekilde, dinî doğmalar, kurallar, amentüler ve din adamlarının otoritesi de bir baskı unsuru olarak görülmeye başlandığından reddedilmiştir. Dışsal otoriteler temelinde oluşturulan dinî anlamların ve yaşam şekillerinin yerini, bireyin istek ve seçimleri doğrultusunda şekillenen dinî manevi anlayışlar almaya başlamıştır.⁵

Bu süreçte maneviyata da yeni anlamlar yüklenmiş, dolayısıyla neyin ve nasıl manevi olduğuna dair algılar değişmiştir. Pargament'in maneviyatı bireyin yaşamında kutsal olarak algıladığı şeylere yönelme süreci olarak tanımlayan yaklaşımı⁶, Zinnbuer, Pargement ve Scott'un modern dönemde maneviyatın kurumsal dini yapılardan bağımsızlaşarak daha bireysel, deneyimsel ve öznel bir nitelik kazandığını ortaya koyan tesbitleri ile birleştirildiğinde, kavramın alternatif maneviyat grupları içinde kullanılan anlamı

¹ Wouter Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought* (Leiden: BRILL, 1996); Peter Berger (ed.), *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics* (Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, 1999).

² Max Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (London: Routledge, 2001).

³ Paul Heelas, *The New Age Movement: The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity* (Cambridge: Blackwell, 1996).

⁴ Thomas Luckman, *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society* (New York: Macmillan, 1967).

⁵ Harvey Cox, *The Future of Faith* (New York: HarperOne, 2009).

⁶ Kenneth Pargament, "Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No", *The International Journal of The Psychology of Religion* 9/1 (1999), 3-16.

netleşmektedir.⁷ Bu perspektiften, maneviyatın yalnızca aşkın veya kutsal olana yönelme değil, aynı zamanda bireyin yaşamına anlam verme, bütünlük duygusu oluşturma ve bir evrensel prensiple bağ kurma arayışını içeren çok boyutlu bir olgu olduğu görülmektedir. Zinnbauer, Pargament ve Scott'un vurguladığı üzere, modern bağlamda maneviyat, duygusal iyileşme, kişisel gelişim, kendine keşfetme, içsel huzur ve yaşam kalitesini artırma gibi hedeflerle de yakından ilişkilidir.⁸

Bu yönüyle, özellikle seküler bağlamlarda da karşılık bulan maneviyat anlayışı, aşkın olana yönelişim le dünyevi iyilik hali arayışı arasındaki sınırları bulanıklaştırmaktadır. Tacey'in vurguladığı bu dönüşüm, geleneksel otoritelerden uzaklaşan bireylerin, öznel hakikatlerini inşa ederken manevi pratikleri psikolojik bütünlük, yaratıcılık ve yaşam tatmini gibi seküler sayılabilecek hedeflerle bütünleştirdiklerini ortaya koymaktadır.⁹ Bu bağlamda, manevi ve seküler olanın keskin ayrımı yerine, birbirini besleyen ve dönüştüren iç içe geçmiş bir yapı almaktadır. Dolayısıyla, modern toplumda maneviyat, hem anlam arayışının hem de bireyin kendini dönüştürme ve geliştirme süreçlerinin merkezi bir unsuru olarak, kültürel, toplumsal ve bireysel boyutlarıyla dinamik bir yapı sergilemektedir.

Kurumsallaşmış dinlerin itibarını kaybettiği bu ortamda ortaya çıkan maneviyat anlayışlarının kaynağı, çoğunlukla antik dönemin yerel ve mistik kaynakları olmuştur. Bu anlayışta, antik dönem, kurumsallaşmış dinlerden ve moderniteden önce insanlığın sahip olduğu bir bilgelik dönemini temsil etmektedir. Bu dönemin, geleneksel dinlerin dogmaları ve rasyonalitenin kısır bakış açısı olmadan, insanların, kendileri ve evren ile kurdukları bağ sayesinde edindikleri bilgelikle yaşadığı bir dönem olduğuna inanılmaktadır. Dinî dogmalar ve salt rasyonalite ile kendisine yabancılaştırılmadan önce insanın, evrenin hakikati ile kurabildiği bağ sayesinde daha mutlu ve tatmin edici bir hayat yaşadığı fikri hâkimdir. Bunun sonucu olarak da geleneksel dinlerin ve modernitenin alanı dışında kalan antik dönem bilgeliliğinin, insanlığa sunacağı çok şey olduğuna inanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, aranan alternatif bilgi kaynakları antik dönemde bulunmuştur. Geleneksel dinlerden ve modern dünyadan gelen bilgiler şüphe ile karşılanırken, antik dünyanın inanç ve uygulamaları çoğu zaman hikmet kaynağı olarak görülüp sorgulanmadan kabul edilebilmektedir.¹⁰

Her ne kadar antik kaynaklar bir referans noktası teşkil etse debu kaynaklardan gelen bilgi ve uygulamaların aynen devam ettirildiğini söylemek de mümkün değildir. Antik dönem bilgeliliği, modern insana hitap edecek şekilde yeniden yorumlanmaktadır. Örneğin, Antik Mısır'da veya Hindu Ayurveda'sında öne çıkan beslenme şekillerine veya özel olduğuna inanılan bazı besinlere modern dönem insanına hitap edecek anlamlar yüklenir ve maneviyat ile ilişkilendirilir.¹¹ Antik geleneklerden alındığı iddia edilen bu beslenme şekilleri, tarihsel bağlamlarından kopararak yeniden yorumlanır. Antik dönemde dini veya tıbbi

⁷ Brian Zinnbuer vd., "The Emerging Meanings of Religiousness and Spirituality: Problems and Prospects", *Journal of Personality* 67/6 (1999), 889-919.

⁸ Zinnbuer vd., *The Emerging Meaning of Religiousness and Spirituality*.

⁹ David Tacey, "The Spirituality Revolution: The Emergence of Contemporary Spirituality", (Hove and New York: Brunner-Routledge, 2005).

¹⁰ Christopher Patridge, "Truth, Authority and Epistemological Individualism in New Age Thought", *Handbook of New Age*, ed. James Lewis ve Daren Kemp (Leiden: BRILL, 2007), 245.

¹¹ Robert Lerman, "The Macrobiotic Diet in Chronic Disease", *Nutrition in Clinical Practices* 25/6 (2010), 621-626.

uygulamaların bir parçası olarak şekillenen beslenme seçimleri, alternatif maneviyat içinde bireysel sağaltım, kişisel gelişim ve ruhsal arınma söylemleri ile bireylerin seçimi temelinde şekillenmektedir. Böylece, besinlere yüklenen anlamlar, tarihsel ve toplumsal bağlamından kopararak, tüketim ile iç içe geçen maneviyat anlayışlarının bir parçası haline getirilir. Bu antik geleneklerdeki beslenme şekillerinin referans alınmasıyla hem beslenme konusunda anlamsız görülen geleneksel dini yasaklara uyma kaygısı bertaraf edilir, hem de obezite gibi modern yaşam tarzının neden olduğu problemlerin çözüleceği iddia edilir.

Alternatif maneviyatçılığa dair yapılan çalışmalarda, bu maneviyat anlayışının temelde tüketime dayandığına, antik ve yerel kültürlerin, kapitalist sistemin tüketici mantığı ile hızlıca tüketildiğine işaret edilir. Burada odaklanılan konu ticari ürünlerin tüketiminden ziyade sosyal ve kültürel olanın tüketimidir. Bu bağlamda, Possamai, *Cultural consumption of history and popular culture in alternative spirituality* isimli çalışmasında, farklı kültürel unsurların eklektik şekilde bir araya getirilip, tarihin tüketimine dayalı bir popüler maneviyatçılık anlayışının oluşturulduğunu ifade eder.¹² Williams and Krisjanous, *Spreading the word: Exploring spiritual consumption on social media* isimli çalışmasında, sosyal medya platformlarında maneviyatın tüketimine dayalı bir maneviyatçılık anlayışının yaygın olduğunu tartışır.¹³ Rindfleish, *Consuming the self: New age spirituality as "social product" in consumer society*'de, bireyin kendini keşfetme yolculuğunun, maneviyatçı içeriğin tüketimine dayandığını ele alır.¹⁴ Bu çalışmalar, alternatif maneviyatçılığın, diğer toplumların kültürel, dini ve sosyal unsurlarının manevi olarak tüketilmesine dayandığını tartışa da ticari meta haline gelmiş maneviyatçı unsurların tüketimine odaklanmaz. Diğer taraftan, maneviyatçı tüketimin müstakil örneklerini inceleyen çalışmalar da yapılmıştır. Mears ve Ellison, *Who buys new age materials? Exploring sociodemographic, religious, network, and contextual correlates of new age consumption* isimli çalışmalarında, pazarlanan maneviyat ürünlerini satın alanların sosyo-demografik özelliklerini analiz etmektedir.¹⁵ Benzer şekilde, Islam, *New age orientalism: Ayurvedic "wellness and spa culture"* isimli makalesinde, Hindu Ayurveda geleneğinin oryantalist bir bakış açısı ile nasıl tüketim malzemesi haline getirildiğini tartışır.¹⁶ Alternatif maneviyatçılığa dair yapılan pek çok çalışmada, ticari ürüne dönüşmüş maneviyat unsurlarına asıl konu incelenirken yapılan ara tespitlerle de değinilebilmektedir. Örneğin, Redden, *Religion, cultural studies and new age sacralization of everyday life* adlı çalışmasında, dinin ve sosyal yapının değişen doğasını irdelerken, maneviyatçı hayat tarzının tüketim ile ilişkisine dair birkaç örnek vermektedir.¹⁷ Ancak, alternatif maneviyatçılığın kapitalist sistemin tüketime dayalı piyasasında kendisine özgü bir pazar oluşturması ve bu pazarın maneviyatçı yaşam tarzının şekillenmesindeki önemine odaklanan müstakil bir çalışma bulunmamaktadır.

¹² Adam Possamai, *Cultural Consumption of History and Popular Culture in Alternative Spirituality* (Dordrecht: Springer: 2005).

¹³ Janine Williams - Jayne Krisjanous, "Spreading the Word: Exploring Spiritual Consumption on Social Media", *Journal of Consumer Marketing* 40/1 (2023), 124-135.

¹⁴ Jennifer Rindfleish, "Consuming the Self: New Age Spirituality as 'Social Product' in Consumer Society", *Consumption Markets & Culture* 8/4 (2005), 343-360.

¹⁵ Daniel Mears - Ellison Christopher, "Who Buys New Age Materials? Exploring Sociodemographic, Religious, Network, and Contextual Correlates of New Age Consumption", *Sociology of Religion* 61/3 (2000), 289-313.

¹⁶ Islam, "New Age Orientalism".

¹⁷ Guy Redden, "Religion, Cultural Studies and New Age Sacralization of Everyday Life", *European Journal of Cultural Studies* 14/6 (2011), 649-63.

Bu çalışma, alternatif maneviyatçılığı, materyalleşen ve ticarileşen yönünü merkeze alarak incelemeyi amaçlamaktadır. Manevi arayıştaki bireylerin, maneviyat ürünlerinin pazarlandığı ve tüketiminin teşvik edildiği bir ortamda, tüketmek zorunda kalmasının, maneviyatı nasıl materyalleştirdiği veya tüketimi nasıl kutsadığı çalışmanın odak noktasıdır. Holistik olarak manevi iyiliğe ulaşmak için, paranormal şifa tekniklerinden doğal taşlara, meditasyon ekipmanlarından alternatif beslenme alışkanlıklarına, geniş bir yelpazede ticari ürüne dönüşmüş unsurların tüketiminin manevi gelişim için adeta zorunlu hale gelmesinin, manevi olanı tüketim nesnesi haline getirdiği üzerinde durulacaktır. Buna ek olarak, alternatif maneviyatçı hayat tarzının ve uygulamalarının şekillenmesinde, piyasa koşullarının ve pazarlama araçlarının oynadığı role de dikkat çekilecektir.

Bir yüzyıl önce modern toplumlarda yaşayan pek çok sıradan insan tarafından akıl dışı veya anlamsız bulunan inanç ve uygulamalar, günümüzde antik geleneklere referansla birçok sorun için çözüm yolu olarak görülebilmektedir. Bunlar, bireyin dünyadaki varlığını anlamlandırma, doğru yaşam tarzını belirleme ve karşılaştığı sorunları çözmede başvurduğu kaynaklara dönüşmüştür.¹⁸ Bu anlamda, geleneksel dinler ve modern bilimin icra ettiği fonksiyonların, bu alternatif maneviyat anlayış ve uygulamaları ile icra edildiği görülmektedir.¹⁹ Fizyolojik veya psikolojik problemler yaşayan kişiler, Reiki ve Theta Healing gibi egzotik şifalandırma tekniklerine başvurarak, adeta her türlü rahatsızlıklarını bu gizemli tedaviler ile çözdüklerine inanabilmektedir. Genel iyilik haline ve tatmin edici bir hayata sahip olmak için, uzak doğu geleneklerinden uyarlanmış, meditasyon, mindfulness ve yoga gibi uygulamalar popüler hale gelerek pek çok kişi tarafından kullanılır olmuştur. Thai chi, Homeopati, akupunktur, atasal aktarım temizleme, tarot kart okuması, görselleştirme, numeroloji, aromaterapi, doğal taşların kullanımı ve telepati gibi pek çok alternatif tedavi yöntemi, medyumluk ve aracılık tekniği, bu maneviyat atmosferinde kullanılanlardan bir kaçıdır. Genel anlamda alternatif maneviyatçılık çatısı altında ele aldığımız bu uygulamalar, New Age, paranormal inançlar, alternatif şifacılık, Neo-paganizm ve Neo-şamanizm gibi başka birçok başlık altında da çalışılmaktadır.²⁰

Her ne kadar Avrupa ve Amerika'dan doğmuş olsa da bu inanç ve uygulamalar, dünyanın pek çok yerine etki etmiştir. Örneğin, Türkiye'de, özellikle sosyal medya platformları aracılığıyla her geçen gün daha popüler hale gelen bu maneviyatçı akım, dikkat çekici bir varlık göstermeye başlamıştır.²¹ Sosyal medya platformlarında, ilgili anahtar kelimeler ile arama yapıldığında, Türkiye'de yaşayan ve Türkçe paylaşımlar yapan kişiler tarafından, bu

¹⁸ Soren Askegaard – Giana Eckhardt, “Glocal Yoga: Re-Appropriation in the Indian Consumptionscape”, *Marketing Theory* 12/1 (2012), 45–60; Sudhir Kale, “Spirituality, Religion, and Globalization”, *Journal of Macromarketing* 24/2 (2004), 92–107.

¹⁹ Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture*; Hesna Serra Aksel, *Yeni Çağ Dini: Ezoterik Geleneğin Popüler Kültüre Dönüşümü* (Ankara: Eskiyei Yayınları, 2022), 92.

²⁰ Gamze Gürbüz - Hasan Hüseyin Aygül, “Arayıştan Uyanışa, Şifadan Estetiğe Yeni Çağ İnançları”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/43 (2021); Mustafa Arslan, “Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: “Yeni Çağ İnanışları Örneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/11 (2006), 16–18; Cüneyt Aydın, *İnsanın Anlam Arayışları İle Yeni Çağ Arasındaki İlişki* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 43–47; Şafak Başkaya, *New Age Hareketi: Modern Bir Dinsellik Biçiminin Sosyo-Kültürel Analizi*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 24–61.

²¹ Gürbüz - Aygül, “Arayıştan Uyanışa, Şifadan Estetiğe Yeni Çağ İnançları”, 19–51; Cüneyt Aydın, “Yeni Çağ Hareketi: Modern Bir İnanç Formunun Din Psikolojisi Açısından Analizi”, *İdrak* 5/1 (2025), 110; Aydın, *İnsanın Anlam Arayışları İle Yeni Çağ Arasındaki İlişki*, 56–60

alternatif maneviyat uygulamalarının pek çoğunun tanıtıldığı ve tavsiye edildiği görülmektedir.

Amacı geleneksel ve modern hayat tarzına alternatif oluşturmak olan bu maneviyatçı anlayış, geleneksel ve modern hayat tarzına dair unsurların yerine alternatiflerinin konulmasını amaçladığından, bir hayat tarzı değişikliği gerektirmektedir. Hayat tarzının veya manevi iyilik araçlarının değişmesi, tüketim alışkanlıklarının değişmesini de zorunlu kılmaktadır.²² Alternatif hayat tarzında bireyin fiziksel ve psikolojik iyiliğinin holistik olarak ele alınması ve geliştirilmesi önerilir. Bu çalışmada örnekleri ile ele alınacağı üzere, fiziksel iyiliği sağlamak için, çeşitli beslenme ve egzersiz programları kapsamında tüketilecek besinler, kıyafetler ve objeler gereklidir. Çakraları açmak için önerilen egzotik meyveler, dişil enerjiyi artırmak için aromaterapi yağları ve tütsüler, kendini keşfetmeyi sağlayan yoga için kullanılacak kıyafetler, malzemeler ve eğitim programları satın alınması gerekenlerden sadece bir kaçıdır. Bedenin fizyolojik gelişimi yanında, manevi gelişimi artırmak için ise enerji tedavileri, mindfulness programları ve Reiki gibi şifacılık ve aracılık seansları gerekli görülmektedir. Manevi iyiliğini ve tatminini geliştirmek isteyen birey, bu ticari ürün haline gelmiş alternatif maneviyat unsurlarını tüketmek zorundadır. Tatmin olunmuş bir hayata ve manevi duruma ulaşmak için hayat tarzını bu alternatif tüketim alışkanlıklarına göre şekillendirmenin gerekliliğine dair verilen telkinler, bu ürünlerin satın alınması için isteği artırmakta, hatta zorunluluk hissi oluşturabilmektedir.

Bireyin maddi ve manevi iyilik halini artırmak için tavsiye edilen uygulamalar, bu uygulamalar için ihtiyaç duyulan malzemeler veya eğitim programlarının neredeyse tamamına yakınına ücret karşılığında ulaşılabilir. Manevi deneyimlerin önündeki engelleri kaldırmayı, holistik bir iyilik hali ile manevi tatmini artırmayı ve pek çok açıdan kişisel gelişimi sağlamayı vaat eden bu hayat tarzında tüketmek kaçınılmazdır. Başlangıçta tanıtım amaçlı ücretsiz paylaşımlar yapılırsa dabelirli bir noktadan sonra devam etmek isteyenlerin bu maneviyat içeriklerini satın alması zorunludur. Tarih boyunca ücret talep edilmeden verilen dinî ve manevi eğitim, alternatif maneviyat yöntemlerinin bir meta olarak satışa sunulmasıyla, kutsal olan ve ticari olan arasında ayrıştırılmaz bir bağ kurmuştur.

Tüketim ve Maneviyat arasındaki ilişki ortaya koymak için nitel araştırma tekniklerinden, tanımlayıcı yöntem kullanılarak, alternatif maneviyatçılığın tüketim ile ilişkili görülen kavramsal temelleri ortaya konmuştur. İlgili literatür kullanılarak, maneviyatçı anlayışların ortaya çıkışı, öngördükleri hayat tarzı, tarihsel ve sosyal arka planı bağlamında, maneviyat ve tüketim ilişkisi ele alınmıştır. Maneviyat ve tüketim ilişkisine dair ortaya konulan kavramsal çerçeve, Türkiye’de popüler hale gelmiş alternatif maneviyat içeriklerinden seçilen örnekler kullanılarak, derinlemesine analiz yöntemi ile incelenmiştir. Türkiye’deki, çevrimiçi platformlarda paylaşılan içeriklerin seçilmesi ve kullanılmasında, amaçlı (purposive) örneklem yöntemi kullanıldığından, verilerin kapsamlı temsiliyet iddiası bulunmamaktadır. Ancak bu örnekler, literatür taraması ile ortaya çıkan argümanların analiz edilmesine ve çalışmanın çıkarımlarının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Çalışmada, konunun anlaşılmasında önemli iki unsur olduğu düşünülen, holistik iyilik için tüketim ve metafizik alana ulaşmak için tüketim olmak üzere iki ana başlığa

²² Nazrul Islam, “New Age Orientalism: Ayurvedic ‘Wellness and Spa Culture’”, *Health Sociology Review* 21/2 (2012), 226-229.

odaklanılacaktır. İlk bölümde bedensel iyiliğin, manevi iyilik içindeki önemine dikkat çekilerek bu iyiliği sağlamaya yönelik ürün ve hizmetler incelenecektir. Bu bağlamda, enerji dengelemeyi amaçlayan alternatif beslenme pratikleri, homeopati ve aromaterapi gibi şifa teknikleri ve yoga gibi beden-ruh dengesi sağlayıcı uygulamaların alternatif tüketim alışkanlıkları geliştirmedeki rolü tartışılacaktır. İkinci başlıkta, bireyin metafizik alana ulaşarak holistik iyiliğini artırmak ve manevi yolculuğunu derinleştirmek için başvurduğu paranormal şifacılık ve aracılık uygulamalarının ticarileşmesi ele alınacaktır. Böylece, manevi alana ulaşmak için tüketmek ve satın almak zorunda kalmanın, manevi olana ulaşma yolunu kaçınılmaz olarak tüketimden geçirdiği ve materyalleşmiş bir maneviyat anlayışı doğurduğu tartışılacaktır.

1. Holistik İyilik İçin Tüketim

Salt rasyonalitenin ve geleneksel dinlerin sunamadığı iyilik halini ve hayat tatminini sunmayı vaat eden alternatif maneviyatçı yaklaşımlarda, bireyin bütün yönleriyle kendini geliştirmesi, problemlerini çözmesi, yaşadığı hayattan maksimum manevi hazzı alması, böylece genel bir “wellbeing” (iyi oluş) haline ulaşması beklenir.²³ Geleneksel dinlerde görmeye alışık olduğumuz gibi dünyevi hazların karşısına yerleştirilen bir manevi gelişim anlayışının aksine, maddi ve manevi iyiliğin bir bütün olarak görüldüğü ve ikisini birlikte geliştirmenin hedeflendiği bir anlayış hakimdir. Manevi iyilik ve tatmin haline sahip olmak için, bedensel sağlık, duygusal iyilik, finansal yeterlilik, cinsel ve duygusal olarak tatmin olma ve aktif sosyal ilişkiler gibi pek çok alanda iyi olmak gerekmektedir. Her birey, kendi hayatını çok yönlü olarak ele almaya ve geliştirmeye, bunun için gerekli değişimleri yapmaya davet edilir. Bu gelişim ve değişimin hem geleneksel hem de rasyonel ve bilimsel yöntemlere alternatif olarak sunulan araçlarla gerçekleştirilebileceği iddia edilir. Örneğin, sağlık sorunları için özel beslenme programlarına dahil olunması, stresi azaltmak için mindfulness ve meditasyon eğitimlerine başvurulması, psikolojik problemleri çözmek için enerji temizleme terapilerinin alınması, finansal olarak gelişmek için çekim yasası ve olumlu tekniklerine başvurulması veya hayatta karşılaşılan her türlü aksilik için karma yolu ile gelen aktarımların temizletilmesi gerekebilir. İstek ve ihtiyaçlara göre yapılan kombinasyonlara dayanan bu anlayışta, bireyin hayatının her yönünü geliştirmeyi amaçlayan holistik bir bakış açısı mevcuttur.

Modern tıbbın; hastalığı, sağlığı ve tedaviyi rasyonel ve deneysel olarak açıklamaya çalışması yeterli bulunmamakta, hastalığın veya iyilik halinin fiziksel realitenin ötesinde anlamlarının olduğu sonucuna varılmaktadır. Karma veya atasal aktarım temelli açıklamalar bunun en belirgin örneğidir. Modernite öncesi geleneksel tedavi yöntemlerinde de olduğu gibi, hastalık basit bir fizyolojik durum olmaktan öte manevi anlamlar çıkarılabilen bir kaynaktır. Bu şekilde modern bilim tarafından reddedilmiş din, maneviyat ve tedavi arasındaki bağ yeniden kurulmaktadır.²⁴

Manevi iyiliğin temel şartı olan holistik yaklaşımda, varlığın ve hayatın her alanının birbirini etkilediği, dolayısıyla bir birinden bağımsız olmadığı düşünülür. Örneğin, kişinin

²³ Patridge, “Truth, Authority and Epistemological Individualism in New Age Thought”; Ingvild Gilhus, “Post-secular religion and the Therapeutic Turn: Three Norwegian Examples”, *Scripta Instituti Donneriani Aboensis* 24 (2012), 62-75.

²⁴ Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture*, 43.

bedenindeki elementlerin, enerjilerin ve yin-yang dengesinin, kişinin yaşına, sosyal çevresine ve yaşam koşullarına uyumlu olması durumunda, kişi varlığın geri kalanı ile uyum sağlayabilir, böylece manevi olarak iyi durumda olduğu bir hayat yaşaması mümkün olur.²⁵ Yaşanan problemlere de yine bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşılr. Fizyolojik hastalık semptomları, bireyin varlığın bütününden kopuk bir manevi durum içinde olmasına veya atalarından karma yoluyla gelen bir aktarıma bağlanabilir. Diğer bir ifadeyle, bireyin manevi iyilik hali, metafizik bir deneyimden ziyade, geniş çaplı fizyolojik, psikolojik, metafizik ve sosyal iyilik halini gerekli kılmaktadır. Bu alanlardan birisinde problem yaşıyorsa, holistik tedavi yöntemlerinden, Reiki, theta-healing, doğal taşlarla tedavi, meditasyon, yoga, akupunktur, homeopati, aromaterapi, atasal aktarım temizleme, osteopati, beslenme programları, görselleştirme, dans ve müzik terapisi gibi çeşitli teknikler kullanılarak ilgili alandaki problemler giderilmeye çalışılır.²⁶ Fizyolojik ve manevi problemler ilişkili görüldüğünden, kişinin sağlığını geliştirebilmesi için manevi problemlerini çözmesi veya manevi iyilik hali için bedenini fizyolojik olarak dengelemesi gerekmektedir.²⁷

Holistik iyilik için kullanılan yöntem ve araçların, tüketim ve kapitalist sistem ile ilişkisini analiz etmek adına, bahsi geçen yöntemlerden birkaçını ele almak gerekirse, beslenme şekli en temel olan konulardan birisi olacaktır. Sağlıklı ve doğa ile uyumlu bir beslenme tarzı geliştirmek holistik iyiliğin önemli bileşenlerindendir. Bu anlayışa göre, sağlıklı beslenmek, sadece bedensel iyilik için gerekli değil aynı zamanda manevi gelişim ve uyanış için oldukça önemlidir. Kişinin bedeni, varlığın bütünü ile bağlantılı olduğundan, bu bütün ile uyumsuz olan veya onu tahrip eden beslenme şekilleri, sonuç itibarıyla bireysel düzlemde olumsuz manevi sonuçlar doğuracaktır. Örneğin, her şeyin olduğu gibi besinlerin de kendilerine has yin-yang enerjileri vardır. Beslenme düzeni şekillendirilirken bu enerji dengesine dikkat etmemek, bedenin mineralleri, elementleri, titreşimleri ve dalga boyları üzerinde olumsuz etkiler oluşturarak manevi deneyimini tahrip etmektedir.²⁸ Hindu Ayurveda geleneğinden alınan Satvik beslenme şekli deholistik iyilik için adapte edilmesi tavsiye edilenlerdendir. Bu beslenme şeklinde, yenilmesi ve yenimemesi tavsiye edilen özel tahıllar, tohumlar ve yağlar mevcuttur. Tatlı, sulu, besleyici ve lezzetli gıdaların tüketilmesi, çok acı, ekşi, tuzlu ve keskin tada sahip gıdalardan, kuru ve sıcak besinlerden uzak durulması gerekir. Satvik beslenmenin yoga ile ilişkilendirilerek popüler hale gelmesiyle, sosyal medyada bir çok diyetisyen tarafından tanıtıldığı görülmektedir.²⁹ Sonuç olarak, beslenme şekli, bedenin sağlıklı olmasını sağlamanın ötesinde doğa ile uyumu yakalayarak, kişinin varoluşundan aldığı manevi tatmini etkileyecektir. Bunu sağlayabilmek için de uygun besinlerin, uygun şekillerde tüketilmesi gereklidir.

Doğaya ve insan bedenine zarar verdiği iddia edilen modern üretim yöntemleri ile üretilmiş ürünler, manevi gelişime katkı sağlayacağı iddia edilen besinler ile değiştirilir.

²⁵ Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture*, 44-45.

²⁶ Maria Tighe - Jenny Butler, "Holistic Health and New Age in Britain and the Republic of Ireland", *Handbook of New Age*, ed. James Lewis ve Daren Kemp (Leiden: BRILL, 2007), 417.

²⁷ Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture*, 54.

²⁸ Kimberly Lau, *New Age Capitalism: Making Money East of Eden* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2000), 65.

²⁹ Diyetisyen Fatıma Gümüş, "Yoga Diyeti-Satvik Beslenme", *Instagram* (31 Ocak 2025).

Benzer şekilde modernite öncesi dönemde veya modern hayat tarzından uzak yaşayan topluluklar tarafından tüketilen besinler de yine antik ve geleneksel bilgelikle ilişkilendirilerek daha sağlıklı alternatifler olarak sunulmaktadır. Daha sağlıklı oldukları iddiası ile daha yüksek fiyata satılabilen bu ürünlerin, sağlıklı olduğu iddiası çoğu zaman bilimsel araştırmalara dayanmayıp, modernite öncesi kökenlerinin olması ilgi görmesi için yeterlidir. Bu şekilde popülerleşen alternatif tüketim ürünlerine daha çok üst-orta sınıfın ilgi göstermesinden dolayı, ticari bir fırsat da oluşmaktadır. Alım gücü yüksek kişilerin oluşturduğu tüketici kitlesi, kapitalist sistem içinde piyasa aktörlerinin ilgisini çektiğinden bu tür ürünler çok geniş bir yelpazede sunulmaktadır. Sunulan ürünler arasından kişi hangisinin ihtiyacına hitap edeceğini bulana kadar birçok seçeneği deneyerek tüketim sarmalında kalmaktadır. Böylece sağlık ve manevi iyilik vaadi ile tüketim yelpazesi genişlemiş ve yeni tüketim alışkanlıkları da yaratılmış olur. Sonuç olarak, alternatif maneviyatçılık beslenme gibi hayat tarzının temel unsurlarından birisinin değiştirilmesini önerdiği için manevi ve ticari olan arasında kaçınılmaz bir bağ oluşmuştur.

Alternatif maneviyat uygulamalarının popüler alanlarından birisi olan aromaterapi de tüketimin maneviyat dili ile sunulduğu alanlara bir örnektir. Antik kaynaklardan adapte edilen aromaterapinin gizemli gücü, bilimin karşısına yerleştirilmekte ve maneviyatla ilişkilendirilmektedir. Modern deneysel ve bilimsel yöntemlerle doğrulanmasına gerek duyulmaksızın, gizemli gelenekler olarak değer görmektedir. Bu anlamda aromaterapi, bitkisel bir tedavi yöntemi olmaktan çok, kutsal olduğu hayal edilen bir geçmiş ile bağ kurmanın, buna uygun bir hayat tarzı benimsemenin, dolayısı ile evrenin hakikati ve özü ile uyumlu yaşamının aracı olmaktadır. Bitkiler, ağaçlar, çiçekler ve baharatlardan elde edilen esansiyel yağlar aromaterapi kapsamında geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bu yağların tütüsü, masaj veya temizlik için kullanılmasına, mistik, manevi, efsunlu ve romantik anlamlar yüklenerek, fayda sağlayacağı savunulmaktadır. Bazı durumlarda gezegenin ve ruhun yaşam kaynağı oldukları dahi iddia edilmiştir. Örneğin, Aromaterapi isimli web sitesinde çakraları açarak vücudun enerji dengesini sağlayacağı iddia edilen aromaterapi yağları pazarlanmaktadır. Yedi çakranın her birisi için ayrı bir aromaterapi yağı tasarlanmıştır.³⁰ Homemade aromaterapi markası da bolluk bereket getireceğini veya enerji temizleyeceğini iddia ettiği aromaterapi yağlarını sunmaktadır.³¹ Bu tür ürünler fiziksel, ruhsal veya ekonomik birçok problemin çözülebileceği, yaşam enerjisinin canlanacağı, manevi farkındalığın artacağı, güzelliğin ve sağlığın geri kazanılacağı gibi iddialarla satışa sunulmaktadır. Bu ürünlere atfedilen etkiler, bazen bilimsel bir dil ile sunulurken bazı durumlarda da ilahi kökenlerine referans verilmektedir.³²

Aromaterapinin popüleritesi 20. yüzyılda başlamış, geçtiğimiz 25 yılda da giderek artmıştır. 2000 yılında yaptığı çalışmada Kimberly Lau, aromaterapi ürünlerinin satışının 300 ile 500 milyon dolar arasında değere sahip bir piyasa oluşturduğunu ve bunun yıllık yüzde otuz civarında bir artış gerçekleştirdiğini tahmin etmiştir.³³ Aromaterapi ürünlerinin bu şekilde ciddi bir piyasa payına sahip olması, alternatif maneviyat ürünlerinin ticari bir tüketim ürününe dönüşmesinin bir örneğidir. Antik Mısır karışımları veya Hindu Ayurveda

³⁰ Aromaterapimarket, “Çakra Yağları” (Erişim 4 Şubat 2025).

³¹ Homemade Aromaterapi, “Uçucu Yağlar” (Erişim 4 Şubat 2025).

³² Lau, *New Age Capitalism*, 21-37.

³³ Lau, *New Age Capitalism*, 21-34.

formüllerinden alındığı iddia edilen ürünler, maneviyatın materyalleşen formlarını oluşturmuştur. Fiziksel, ruhsal veya duygusal pek çok alanda etkisi olduğu iddia edilen geniş ürün yelpazesi, piyasanın canlılığını artırmakta, tüketicilerin farklı alanlardan ilgisini çekmekte, böylece tüketim sarmalı maneviyat söylemleri ile desteklenmektedir.

Dahası, manevi gelişim ve iyilik aracı olarak görülen ve ticari ürün haline gelmiş olan içerikler, maneviyatın nesnesi olma noktasında kalmayıp, maneviyat anlayışını şekillendiren otorite araçlarına dönüşebilmektedir. Serbest piyasa ekonomisi içinde, ticari kaygılarla sunulan manevi tüketim ürünlerinin tanıtımı ve pazarlanması ticari yöntemler temelinde yapılır. Bunun sonucu olarak, piyasa koşulları, manevi yöntemleri ve manevi iyilik anlayışını şekillendiren önemli bir aktör olarak karşımıza çıkar. Manevi iyilik sağlayacağı iddia edilen ürünleri satan ve bu ürünlerin faydalarına dair söylem ve inançları şekillendirenlerin, çoğu zaman aynı kişiler olması da alternatif maneviyat uygulamalarını şekillendiren otoritelerden birisinin, ticari piyasa aktörleri olması sonucunu doğurmaktadır. Diğer bir ifadeyle, manevi içerikleri tanıtanların, aynı zamanda bu manevi içeriklerin uygulanmasında kullanılan ticarileşmiş ürünleri satan kişiler olması, maneviyat söylemlerinin ticari kaygılardan bağımsız şekillenmediğinin bir göstergesidir. Örneğin, “Homemade” markası ile aromaterapi ürünleri satışı yapan firma, satış yaptığı web sayfasında, bu yağların kişide oluşturacağı manevi faydaların öğretildiği bir eğitim programı da sunmaktadır. Bu eğitimde manevi iyilik, çakraların dengesine bağlanmakta, çakraların dengesinin ise aynı web sayfasında satılan aromaterapi ürünleri ile sağlanabileceği vaat edilmektedir.³⁴ Aynı marka, sosyal medya platformu Instagram’daki 275.000 takipçisi olan hesabında da hem sattığı ürünlerin reklamını yapmakta hem de “Ruh, Beden, Zihin Dengesi İçin Aromaterapi Atölyesi” gibi eğitici içerikler sunmaktadır.³⁵ Özellikle sosyal medya platformlarında, sadece ürünlerin değil eğitim programları ve tedavi yöntemlerinin de aynı kişiler tarafından tavsiye dildiği, öğretildiği ve satıldığı pek çok örnek mevcuttur. Bunun sonucu olarak, bireyin manevi iyiliğini sağlayacağı iddia edilen uygulama ve ürünler, piyasa şartlarında ticari yöntemler ve amaçlar ile iç içe şekillenmekte ve sunulmaktadır.

Ticari amaçlarla pazarlanan ürünlerin, isimlendirilmesi, etiket bilgileri, reklam dili, katalog dizaynı, mağaza tasarımı gibi unsurlar aromaterapinin manevi etkilerine dair algı ve söylemleri üzerinde şekillendirici etkiye sahiptir. Örneğin, sadece reklam stratejisi kapsamında, bu ürünlerin ruhsal sorunları çözeceği, çakraları temizleyeceği, evrenle uyum sağlayacağı, aydınlanma veya manevi tatmini artıracığına dair iddialar, tüketici tarafında bazen mistik bir bilgelik bazen bilimsel bir gerçeklik olarak algılanabilir. Özellikle direk veya dolaylı olarak Ayurveda gibi antik kaynaklara verilen referansları düşündüğümüzde, ticari amaçlar manevi söylemler ile perdelenerek, tüketimin adeta kutsallaştırıldığı görülür. Bu durumda manevi olanı şekillendiren pazarlama stratejisidir ve temelde daha fazla tüketimi sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak pazarlamada kullanılan stratejiler alternatif maneviyat unsurlarını ve dilini içerdiği için ticari olan manevi olan ile iç içe geçmiştir.

Ticari fayda amacı sadece satılan ürünler kapsamında değil hizmet sektöründe de karşımıza çıkar. Alternatif maneviyatın önemli kaynaklarından olan antik Hindu

³⁴ Homemade Aromaterapi, “Çakralar ve Aromaterapi” (Erişim 31 Ocak 2025).

³⁵ Homemade Aromaterapi, “Ocak Ayı Eğitimleri”, *Instagram* (Erişim 31 Ocak 2025).

uygulamaları modern hayat tarzına hitap edecek şekilde tüketime sunulmaktadır. Örneğin, Batı'nın spa kültürüne entegre edilen holistik masaj uygulaması ile pazarda ayrı bir alan açılmıştır. Dünya genelinde otel konsepti içinde sunulan pançakarma, yoga ve meditasyon merkezleri veya Ayurvedik kamp merkezlerinin gördüğü ilgi hükümetlerin dahi ilgisini çekmiş, sağlık turizmi kapsamında desteklenmeye başlamıştır. Bu merkezler yaptıkları reklamlarla giderek popüler hale gelmekte ve uluslararası sağlık turizminden aldıkları pay artmaktadır. Kırklareli'nde Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bakanlığı'ndan alınan teşvik ile kurulan Kioo Retreat Center, alternatif maneviyat uygulamalarının otel konseptinde sunulduğu bir örnektir. Merkezin kurucusu Çetin Çetintaş, merkezi kurma projesinin, Türkiye'deki ilk inziva merkezi olması dolayısıyla Turizm Bakanlığı'nın ilgisi ve desteğini gördüğünü ifade etmektedir.³⁶ Alternatif maneviyat ürünlerinin tüketildiği merkezlerin devletler tarafından desteklenmesi temelde oluşan alternatif tüketim alanlarından ekonomik fayda sağlama amacına dayanır. Devletlerin dinî kuruluşları desteklemesi dünya genelinde yaygın bir uygulamadır. Ancak, bu alternatif maneviyat merkezlerinin desteklenmesi dinî veya sosyal faydadan ziyade ekonomik fayda elde etme amacına dayandığı için geleneksel dinî kurumlara verilen devlet desteklerinden farklılaşır. Bu farklılaşma, alternatif maneviyatçılık uygulamalarının, ticari fırsat haline geldiğinin bir diğer göstergesidir.

Kapitalist sistem içinde dikkat çeken bu alternatif pazar, alternatif maneviyatçılığın giderek popüler hale gelmesinde de oldukça etkili bir aktördür.³⁷ Müşteri bulma amacı ile üretilen ürünlerin, hizmetlerin, merkezlerin ve programların reklamı yapılırken, alternatif maneviyat içerikleri daha geniş bir kitleye ulaşmış olmaktadır. Bu reklamları yapan kişiler ticari kaygılarla hareket etseler de reklam içerikleri ile daha geniş kitlelere tanıtılan ve popülerleşen alternatif maneviyatçılıktır.

Alternatif maneviyatçılıkta merkezi bir otorite olmadığı için içerikler, serbest piyasa ekonomisine benzer şekilde oluşmaktadır. Arz talep dengesi içinde sunulan ürünler ve hizmetler ne kadar ilgi çekerse o kadar popüler olur, hatta o kadar etkili ve doğru kabul edilebilir.³⁸ Merkezi bir otoritenin olmaması, üretilen içeriklerin şekillenmesinde ve daha geniş kitlelere yayılmasında ticari amaçla hareket edenlere geniş bir etki alanı bırakmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ticari amaçlarla üretilen tüketim alternatiflerinin, iddia edilen manevi etkilere sahip olup olmadığını onaylayacak veya reddedecek merkezi bir otoritenin olmadığı ortamda, piyasa aktörleri otoriteye dönüşmektedir. Dahası bu aktörler alternatif maneviyatçılığın yayılmasında ve tanıtılmasında da oldukça etkilidir. Ticari amaçlarla üretilen tüketim malzemelerini satanlar, özellikle ticari ürünlerin satıldığı sosyal medya hesaplarında içerik üretenler, guru veya şifacı rolü ile danışmanlık ve terapi tavsiye edenler, sundukları içeriklerin daha çok ilgi görmesi ve satın alınması güdüsü ile hareket edeceğinden, ticari faydanın alternatif maneviyatçılığı şekillendiren temel ayaklardan birisi olduğunu söylemek mümkündür. Bu piyasa aktörlerinin bazı durumlarda tek amaçlarının ticari fayda elde etme olabileceğini düşündüğümüzde, serbest piyasa şartlarının oynadığı rol daha da fazla olacaktır.

³⁶ Habertürk TV, "Çok Konuşulan Karamlık İnziva Nedir? Çetin Çetintaş Açıkladı", Youtube (8 Ocak 2024).

³⁷ Colin Campbell, *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism* (Oxford: Blackwell, 1987); John Frow, *Time and Commodity Culture: Essays in Cultural Theory and Postmodernity* (Oxford: Oxford University Press, 1997).

³⁸ Aksel, *Yeni Çağ Dini*, 9-16.

2. Metafizik Alana Ulaşmak İçin Tüketim

Alternatif manevîyatçı bakış açılarında, evreni kuşatan, var eden ve her şeyi birbirine bağlayan bir enerji sistemine referans verilir.³⁹ Evrenin maddi yönünün dahi temelde bu enerji sistemi ile oluştuğuna inanılır. Madde yoğun ve yavaş hareket eden bir enerjiye sahip olduğu için katı ve sabit olarak görünse de partikül altı seviyede varlığın en alt formu olan enerjiden oluşmaktadır. Bu enerji farklı dalga boylarına ve titreşimlere sahip olduğundan, etkileri de farklıdır. Benzer dalga boyu ve titreşimdeki enerjiler birbirini çektiğinden, istenilen enerjiyi çekerek, istenilen etkiyi oluşturmanın mümkün olduğuna inanılır. Örneğin, görselleştirme çalışmaları kapsamında, bir şeyi hayal ederek, imgeleyerek veya resmederek onun enerjisinin oluşturulacağına, böylece madde boyutunda onun çekileceğine inanılır. Dolayısıyla, amaç evrenin enerji sistemi ile uyumlu olmak, ondan faydalanmak veya onunla en iyi şekilde bağ kurmaktır.⁴⁰

Bu enerji sistemi her ne kadar bilimsel bir dil kullanılarak sunulsa da iddialar deneysel ve doğrulanabilir tezlerden ziyade, ezoterik ve mistik geleneklerden alınmıştır. Özellikle Hint geleneklerinden alınan anlayış ve kavramlar yoğun olarak kullanılır. Örneğin, enerji etrafında şekillenmiş söylemlerde, tanrısal özellikler atfedilen evrenin titreşimleri ve kutupları ile insan bedeninde bulunduğu düşünülen çakraların uyumlanmasına vurgu yapılır.⁴¹ Enerji temelinde var olan evrenin bir unsuru olan insan bedeni, çevresindeki enerjilerle ilişki içinde var olmaktadır. Çevresi ile enerji alışverişi sağladığı düşünülen çakralar bir enerji kanalı fonksiyonu icra eder. Her yönü ile sağlıklı, manevi deneyimleri iyileştirilmiş ve kendi gerçekliği ile bağ kurmuş bir bedenin enerji akışının doğru olması gerekir. Dahası bu enerji akışına ve etkileşimine belirli yöntemlerle müdahale edilebileceğine hatta bunların manipüle edilebileceğine inanılır. Enerji akışını değiştirerek sorunları ortadan kaldırmak veya istenilen amaca ulaşmak için çok çeşitli teknikler ve uygulamalar kullanılır. Örneğin, sosyal medya platformu Instagram'da evlilik ve kısmet açma çalışması yapan, Şeyma Erdoğan isimli içerik üreticisi, kendi enerjisinde düzeltmeler yapan veya blokajları kaldıran kişilerin, ayrıldıkları eşleri veya sevgilileri tekrar kendilerine çekebileceğini vaat etmektedir.⁴² Theta Healing, Tai Chi, Polari terapi ve Reiki bu enerji tekniklerinden sadece bir kaçıdır. Bu tür enerji yönetme uygulamaları ile fizyolojik, ruhsal ve duygusal problemlerden finansal ve sosyal sorunlara kadar pek çok problemin ortadan kaldırılabilmesi iddia edilir.

Evrenin enerji temelinde tasavvur edilmesi ve bu enerjinin yönetilebilir olduğuna dair inanç, alternatif şifacılık tekniklerine ve manevi gelişim anlayışına temel oluşturmuştur.⁴³ Özel yetenek veya eğitim yoluyla kazanılan kapasitelere dayandığı iddia edilen enerji aktarımı (channeling), şifacılık veya aracılık formunda sunulmaktadır. Örneğin, Reiki olarak bilinen tedavi, şifacının ellerini kullanarak enerji aktarması ve kişiyi evrensel enerji ile senkronize etmesidir.⁴⁴ Enerji akışı, Reiki ile düzeltilen kişinin pek çok probleminin

³⁹ Marilyn Ferguson, *The Aquarian Conspiracy: Personal and Social Transformation in the 1980s* (London: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1981)

⁴⁰ James Lewis - Melton Gordon, *Perspectives on the New Age* (NY: SUNY Press, 1992), 81.

⁴¹ Catherine Albanese, "The Magical Staff: Quantum Healing in the New Age", *Perspectives on the New Age*, ed. James Lewis ve Melton Gordon, (NY: State University of New York Press, 1992), 75.

⁴² Şeyma Erdoğan, "Birden Bire Giden Birdenbire Geri Gelir Mi?", *Instagram* (18 Mart 2025).

⁴³ Steven Sutcliffe, *Children of the New Age: A History of Spiritual Practices* (New York: Routledge, 2003), 178.

⁴⁴ Lewis - Gordon, *Perspectives on the New Age*, 79.

çözöldüğüne inanılır. Tıbbı yöntemlerle anlaşılamayan boğazda bir yumru hissine sahip kişiye şıfacı, enerji kanallze ederek tedavi etmiştir. Kişi üzerinde yapılan enerji çalışması sonucunda şıfacı, hastanın ifade edemediğı duygularının bu hisse sebep olduğı teşhisini koymuştur. Bu teşhisi koymakla kalmamış, gerekli enerji akışını sağlayarak sorununu çözdüğünü iddia etmiştir.⁴⁵ Bu uygulamalarda şıfacı rolü aynı zamanda bir aracılık rolü de içerebilmektedir. Aracılık geleneksel olarak ruhlarla irtibat kurma anlamında oldukça eski bir tarihe sahiptir ve şamanlık bunun en tipik örneklerindendir. Alternatif maneviyat kapsamında kullanılan aracılık tekniklerinde, ulaşmak istenen ruhlar değıl evrenin enerji sistemi veya evreni var ettiğıne inanılan prensipler ve kozmik güçlerdir. Tam olarak hangi varlıklarla iletişim kurulduğı da odak noktası değıldir. Deneyimler üzerinden etkili olduğunun gösterilmesi yeterli görölür. Aracılık yapan kişinin bir şekilde evrenin madde ötesi boyutuna nüfuz ederek problemleri çözdüğüne inanılır. Daha çok paranormal inançlar kapsamında değılendirilen bu teknikler, geçmişin aracılık uygulamalarının günümüz insanına hitap edecek şekilde sunulmasını sağlar. Neo-şamanizm ve Neo-paganizm olarak da isimlendirilen bu uygulamalar bir tür aracılık hizmeti olarak sunulur.⁴⁶

Enerji akışının nasıl olduğı farklı kavramlar ve tasvirler üzerinden anlatılabilir. Melek kavramı, kuantum teorisi veya psikoloji disiplininden alınan bir dilin kullanılması örneklerden bazılarıdır. Önemsenen şey, enerji akışının nasıl olduğundan ziyade, problemleri çözmüş olması ve genel iyilik haline katkı sağlamasıdır. Neyin faydalı olduğuna ise genellikle deneyimler üzerinden karar verilir. Bu teknikleri kullanarak iyileştiniğini iddia eden kişilerin hikayeleri anlatılarak, tekniklerin faydaları gösterilir. Bu yöntemlerin etkileri, bilimsel bir metot veya dini bir otorite onayı olmadan, sadece kişisel deneyimlerin aktarılmasıyla gösterilmeye çalışıldığından, ticari kaygılarla oluşturulmuş gerçeğı yansıtmayan deneyimleri kullanarak, tedavileri, terapileri, eğitim programlarını ve şıfacılık seanslarını pazarlamak mümkündür.

Sunulan seçenekler çok çeşitli olduğundan, tüketmek için motivasyon oluşturmak, uygun tüketici kitlesini bulmak ve tüketimin devamlılığını oluşturmak da mümkün olmaktadır. Örneğın, popüler yöntemlerden olan Theta Healing altında, his yaratımı, inanç çalışması, gelecek okuması, çakra açma, DNA aktivasyonu ve gen yenilemesi gibi pek çok alt teknik bulunmakta ve bunların hepsinin farklı bir amaca hizmet ettiğı iddia edilmektedir. His yaratımı, istenilen hislerin kişide oluşturulmasını sağlarken,⁴⁷ DNA aktivasyonu ile ulaşmak istenen hedefle ilgili görölün DNA bölümünün aktive edilmesi sağlanabilmekte veya gen yenileme ile DNA da bulunan problemlerin düzeltilebildiğı iddia edilmektedir.⁴⁸ Problemlerini çözmek isteyen kişi bazen bunlardan bir kaçına başvurmak durumunda kalmakta veya uygulayıcının kişisel etki gücüne bağılı olarak birisi ile yaptığı çalışma başarılı olmazsa aynı çalışmayı başkası ile yeniden deneyebilmektedir. Dolayısıyla bu çeşitlilik manevi tekniklerin sunulduğı pazarı zenginleştirmiştir. Hemen hemen her problemi tek seansta çözmeyi vaat eden seçenekler de oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Örneğın, Instagram ve Youtube üzerinden tedavi ve danışmanlık seanslarını tanıtan, Azize Yasemin

⁴⁵ Tighe -Butler, "Holistic Health and New Age", , 429-430.

⁴⁶ Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture*, 36.

⁴⁷ Vianna Stibal, *Theta Healing: Sıra Dışı Enerji Yaklaşımına Giriş*, çev. Begüm Karece (İstanbul: Nemesis Kitap, 2020), 160-170.

⁴⁸ Stibal, *Theta Healing: Sıra Dışı Enerji Yaklaşımına Giriş*, 347-373.

Paşalığil, farklı isimler altında geniş bir hizmet yelpazesine sahipken, bir seansta da birçok farklı problemi çözebileceğini vaat etmektedir. “Kristal Serme” ismi verilen seansta, aşk yaşayamama, aldatma, aldatılma, evlenememe, para kazanamama, dışlanma, reddedilme, bolluk bereketin az olması, boşluk halleri, sevgiyi alamama, istenmeme ve terkedilme gibi pek çok problemin çözüldüğünü iddia etmektedir. Paşalığil, seans esnasında, kişinin çakralarına uygun kristalleri sererek bir korteks alanı oluşturduğunu iddia eder. Atalar düzleminde bu sorunları çözmek için ilk yaşayan atanın hayatına enerjisel portallardan geçerek, kazmalar yaparak ulaşılır. Oradaki sorunları bulup, çözümleyip, gerekirse bu kapsamda üstatlarla ve meleklerle de irtibat kurup, ulaşılan erdemlerin bugüne getirilmesi ile kişinin problemleri çözülür.⁴⁹ Bir diğer örnekte, hayatlarını istedikleri şekilde yaratmak için danışanlarına rehberlik ettiğini ifade eden Funda Ketenci’nin de Instagram hesabı üzerinden çeşitli programların satışını yaptığı görülmektedir. Ketenci, “Jean Adrienne Arınma Sistemi” ismini verdiği eğitimle, çevrimiçi olarak, kilo, kariyer, hastalık ve ilişki gibi pek çok alanda deneyimlenen bütün tıkanıklıkları, kolayca ve kalıcı olarak açmayı öğreteceğini vaat etmektedir. İlgili eğitimin paylaşımında yakında yapılacak fiyat artışını da duyurarak potansiyel müşterilerini biran önce satın almaya motive etmeye çalıştığı görülür.⁵⁰ Dahası, tedavi ve seansa zaman ayırmak istemeyen veya bundan rahatsız olan kişiler için, kişi günlük hayatına devam ederken uzaktan yapılan seanslarla, problemlerini çözme seçeneği de sunulmaktadır.⁵¹

Sıralanan problemlerden birisinin veya birkaçının her insanın hayatında olması ihtimali oldukça yüksek olduğundan, hedeflenen kitle çok geniştir. Birçok teknik ve program seçeneği olması da tüketimi çeşitlendirerek tek düzelikten kurtarıp ilgiyi artırmaktadır. İnsan hayatındaki hemen hemen her problem manevi bir alanda var olan sorunlarla ilişkilendirilerek, hayatın içindeki sorunların giderilmesi manevi boyuttaki sorunların giderilmesine bağlanmıştır. Ancak bu manevi alana ulaşmak ve orada gerekli değişiklikleri yapabilmek bireysel bir çabadan ziyade eğitmen, danışman ve şifacı gibi rollerle hizmet veren kişilerden satın alınacak hizmetlere bağlandığı için, manevi alana ancak ticari yollarla ulaşılabilir.

Sonuç olarak, manevi gelişim veya manevi boyuttaki problemleri çözmek için gerekli yöntem ve tekniklerin, ücret karşılığında sunulan terapiler, programlar veya seanslar olarak pazarlanmaya başlaması, manevi olana ticari nitelik kazandırmıştır. Geleneksel dinî gruplarda ücret talep etmeden sunulan şifacılık ve aracılık, alternatif maneviyat çerçevesinde, reklamı ve satışı yapılan hizmetlere dönüşmüştür. Örneğin, atalarından kendisine aktarılan olumsuz karmadan dolayı hayatında sorunlar yaşadığı iddia edilen bir kişi, bu problemlerini çözecek terapilere veya tedavilere ücret karşılığında ulaşabilecektir. Kendi iradesi dışında, hatta daha varlığa gelmeden ortaya çıkan sorunların giderilmesi, paranormal tekniklerle mümkündür. Ancak bunlara ulaşması, tıpkı maddi ihtiyaçlarını karşılamada olduğu gibi bir alış-veriş sistemine bağlanmıştır. Geleneksel şifacılık uygulamalarında da şifacıya başvuran kişi, karşılığında şifacıya bir şeyler verebilir. Ancak alternatif şifa teknikleri sunulurken, tüketime dayalı ekonomik sistemin yöntemleri kullanılarak bir alış-veriş gerçekleştirilmektedir. Geleneksel şifacıların aksine, alternatif

⁴⁹ Azize Yasemin Paşalığil “Kristal Serme Uygulaması”, *Instagram* (27 Ocak 2025).

⁵⁰ Funda Ketenci, “Jean Adrienne Arınma Sistemi Uygulayıcılık Eğitimi Zoom Online”, *Instagram* (29 Mart 2023).

⁵¹ Selestia Plus, “Geçmiş Yaşamları Şifalandırma Seansı” (Erişim 4 Şubat 2025).

şifacılık sosyal medya gibi platformlarda reklamları yapılarak müşteri bulmaya çalışılan bir ticaret unsuruna dönüşmüştür. Bu da maneviyatın ticari bir meta olarak sunulduğu ve tüketildiği bir pazar oluştuğu tespitini doğrulamaktadır. Günümüz tüketim ve kapitalist sistemi içinde şekillenen bu pazar, manevi olanın materyalleşmesine ve ticarileşmesine neden olmuştur. Manevi olan tüketime bağlanırken, tüketime de bir boyutu ile gizem ve kutsallık atfedilmektedir.

Sonuç

Alternatif maneviyat uygulamaları her ne kadar bireysel özgünlük ve içsel keşif söylemleriyle sunulsa da pratiğe bakıldığında belirli ürünler, hizmetler ve uygulamalar satın alınmadan vaat edilen hedeflere ulaşmanın mümkün olmadığı bir atmosfer mevcuttur. Manevi gelişim, piyasada sunulan mal ve hizmetlerle doğrudan ilişkilendirilmekte, bu durum da maneviyatın şekillenmesinde ve deneyimlenmesinde tüketimin etkisini göstermektedir.

Bu anlayışta, fizyolojinin manevi gelişimdeki rolüne yapılan vurgu, manevi iyilik haline yalnızca holistik bir yaklaşımla ulaşılabileceği düşüncesini ön plana çıkarmakta, buna bağlı olarak da beslenme gibi temel yaşam pratiklerinin dahi manevi amaçlara göre düzenlenmesine neden olmaktadır. Böylece, beslenme gibi günlük hayatın sıradan unsurları, manevi hedeflerin parçası haline gelmektedir. Bu manevi hedeflere dair söylemler, tüketim ürünlerinin pazarlanmasında veya ticari kaygılarla kullanıldığında maneviyat ve tüketimi iç içe şekillendirmektedir. Gıda ürünleri, kristaller, doğal taşlar, tütsüler ve danışmanlık hizmetleri, ruhsal arınma, enerji dengesi sağlama veya bilinç yükseltme gibi vaatlerle tüketiciye sunulur. Böylece manevi ihtiyaç ve deneyim algısının inşa edilmesinde piyasa ürünleri önemli bir rol oynamaktadır. Manevi gelişimin giderek satın alınabilir ürün ve hizmetlerle ilişkilendirilmesi, alternatif maneviyatın tüketime dayalı kapitalist sistem ile yakın bir ilişki kurduğunu göstermektedir. Bu ilişki karşılıklıdır. Maneviyat, tüketim kültürünün söylem biçimlerinden etkilenirken, tüketim kültürü de manevi söylemleri pazarlama aracı olarak yeniden üretmektedir.

Sosyal medya gibi çevrimiçi platformların yaygınlaşması, alternatif maneviyat ürün ve hizmetlerinin daha geniş kitlelere daha hızlı ulaşmasını sağlamaktadır. Bu platformlar, tüketime teşvik eden görsel ve söylemsel stratejilerle, alternatif maneviyatçılığın tüketim kültürüne uygun şekilde biçimlendirmesine katkıda bulunmaktadır. Sosyal medyada ürün ve hizmetler, manevi söylemler kullanılarak tanıtıldığında, manevi deneyim ile tüketim arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır. Bu çevrim içi platformlar, tüketime dayalı hayat tarzına alternatif olma iddiası ile ortaya çıkan maneviyatçılık anlayışının, tüketim ekonomisine entegre olmasını hızlandırmaktadır. Bu entegrasyon sürecinde, manevi olana dair söylemler piyasa aktörleri tarafından ticari hedeflere uyarlanmakta, böylece ticari kaygılar maneviyatın içeriğini şekillendiren temel etkenlerden birisi haline gelmektedir.

Sonuç olarak, maneviyatın tüketim alışkanlıkları ile bütünleşmesi, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde maneviyat anlayışını dönüştüren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte manevi olan ile ticari meta arasındaki sınırlar bulanıklaşmakta; her iki alan da karşılıklı olarak birbirini değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Bu nedenle, konunun sadece alternatif maneviyat bağlamında değil, aynı zamanda alternatif pazar başlığı altında da incelenmesi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça | References

- Aksel, Hesna Serra. *Yeni Çağ Dini: Ezoterik Geleneğin Popüler Kültüre Dönüşümü*. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2022.
- Albanese, Catherine. "The Magical Staff: Quantum Healing in the New Age". *Perspectives on the New Age*. ed. James Lewis - Melton Gordon. 68-84. NY: State University of New York Press, 1992.
- Aromaterapimarket. "Çakra Yağları". Erişim 4 Şubat 2025.
<https://www.aromaterapimarket.com/cakra-yaglari>
- Askegaard, Soren – Eckhardt, Giana. "Glocal Yoga: Re-appropriation in the Indian Consumptionscape". *Marketing Theory* 12/1 (2012), 45–60.
<https://doi.org/10.1177/1470593111424180>
- Aydın, Cüneyt. *İnsanın Anlam Arayışları İle Yeni Çağ Arasındaki İlişki*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Aydın, Cüneyt. "Yeni Çağ Hareketi: Modern Bir İnanç Formunun Din Psikolojisi Açısından Analizi". *İdrak* 5/1 (2025), 107-127. <https://doi.org/10.62297/idrak.1662159>
- Arslan, Mustafa. "Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: "Yeni Çağ İnanışları Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/11 (2006), 9-25.
- Başkaya, Şafak. *New Age Hareketi: Modern Bir Dinsellik Biçiminin Sosyo-Kültürel Analizi*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006. Berger, Peter (ed.). *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, 1999.
- Campbell, Colin. *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*. Oxford: Blackwell, 1987.
- Cox, Harvey. *The Future of Faith*. New York: HarperOne, 2009.
- Gümüş, Diyetisyen Fatıma. "Yoga Diyeti-Satvik Beslenme". *Instagram*. 31 Ocak 2025. Erişim 04 Haziran 2025.
https://www.instagram.com/p/CQJhOiqHDC4/?igsh=amVpZW90Zmw0cTh1&img_index=2
- Erdoğan, Şeyma. "Birden Bire Giden Birdenbire Geri Gelir Mi?". *Instagram*. 31 Mart 2023. Erişim 04 Haziran 2025.
https://www.instagram.com/reel/Cs6dYDgv_Ap/?utm_source=ig_web_copy_link&igsh=MzRlODBiNWFlZA==
- Ferguson, Marilyn. *The Aquarian Conspiracy: Personal and Social Transformation in the 1980s*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1981.
- Frow, John. *Time and Commodity Culture: Essays in Cultural Theory and Postmodernity*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- Funda, Ketenci. "Jean Adrienne Arınma Sistemi Uygulayıcılık Eğitimi Zoom Online". *Instagram*. 29 Mart 2023. Erişim 04 Haziran 2025.
https://www.instagram.com/p/CqXhkrxIZK_/?igsh=aW84bTBidDZ3bmYy
- Gilhus, Ingvald. "Post-secular religion and the Therapeutic Turn: Three Norwegian Examples". *Scripta Instituti Donneriani Aboensis* 24 (2012), 62-75.
<https://doi.org/10.30674/scripta.67409>
- Gürbüz, Gamze – Aygül, Hasan Hüseyin. "Arayıştan Uyanışa, Şifadan Estetiğe Yeni Çağ İnançları". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/43 (2021), 19-51.

<https://doi.org/10.17335/sakaifd.872353>

Habertürk TV. “Çok Konuşulan Karanlık İnziva Nedir? Çetin Çetintaş Açıkladı”. Youtube. 8 Ocak 2024. Erişim 04 Haziran 2025.

<https://www.youtube.com/watch?v=wUykwWyrD-Y>

Hanegraaff, Wouter. *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*. Leiden: BRILL, 1996.

Heelas, Paul. *The New Age Movement: The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*. Cambridge: Blackwell, 1996.

Homemade Aromaterapi. “Çakralar ve Aromaterapi”. Erişim 31 Ocak 2025.

<https://www.homemadeakademi.com/atolye/cakralar-ve-aromaterapi/>

Homemade Aromaterapi. “Ocak Ayı Eğitimleri”. Instagram. 31 Ocak 2025. Erişim 04 Haziran 2025.

https://www.instagram.com/p/DEVLFfTgawo/?img_index=5&igsh=MTRjaTFyNm04eGFicA%3D%3D

Homemade Aromaterapi. “Uçucu Yağlar”. Erişim 4 Şubat 2025.

<https://www.homemadearomaterapi.com/ucucu-yaglar>

Islam, Nazrul. “New Age Orientalism: Ayurvedic ‘Wellness and Spa Culture’”. *Health Sociology Review* 21/2 (2012), 226-229.

<https://doi.org/10.5172/hesr.2012.21.2.220>

Kale, Sudhir. “Spirituality, Religion, and Globalization”. *Journal of Macromarketing* 24/2 (2004), 92-107. <https://doi.org/10.1177/0276146704269296>

Lau, Kimberly. *New Age Capitalism: Making Money East of Eden*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2000.

Lerman, Robert. “The Macrobiotic Diet in Chronic Disease”. *Nutrition in Clinical Practices* 25/6 (2010), 621-626. <https://doi.org/10.1177/0884533610385704>

Lewis, James – Gordon, Melton. *Perspectives on the New Age*. NY: SUNY Press, 1992.

Luckman, Thomas. *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*. New York: Macmillan, 1967.

Mears, Daniel – Christoper, Ellison. "Who Buys New Age Materials? Exploring Sociodemographic, Religious, Network, and Contextual Correlates of New Age Consumption". *Sociology of Religion* 61/3 (2000), 289-313.

<https://doi.org/10.2307/3712580>

Pargament, Kenneth. “Psychology of Religion and Spirituality? Yes and No”. *The International Journal for The Psychology of Religion* 9/1 (1999), 3-16.

https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0901_2Passomai, Adam. *Cultural Consumption of History and Popular Culture in Alternative Spirituality*. Dordrecht: Springer: 2005.

Paşalıgil, Azize Yasemin. “Kristal Serme Uygulaması”. Instagram. 27 Ocak 2025. Erişim 04 Haziran 2025.

<https://www.instagram.com/reel/DFUoENdNqSu/?igsh=MTY5bm1uYXh3bjN3eQ%3D%3D>

Patridge, Christopher. “Truth, Authority and Epistemological Individualism in New Age Thought”. *Handbook of New Age*. ed. James Lewis - Daren Kemp. 77-95. Leiden: BRILL, 2007.

- Redden, Guy. "Religion, Cultural Studies and New Age Sacralization of Everyday Life". *European Journal of Cultural Studies* 14/6 (2011), 649-63.
<https://doi.org/10.1177/1367549411419977>
- Rindfleish, Jennifer. "Consuming the Self: New Age Spirituality as 'Social Product' in Consumer Society". *Consumption Markets & Culture* 8/4 (2005), 343-360.
<https://doi.org/10.1080/10253860500241930>
- Selestia Plus. "Geçmiş Yaşamları Şifalandırma Seansı". Erişim 4 Şubat 2025.
http://www.selestiaplus.net/gecmis-yasam-sifasi/?fbclid=PAY2xjawIHC9BleHRuA2_FlbQIxMAABpkpNA0T9nwz7S4FXMD8y_7vqfzB8GEe6LLVqkpxawDgmRL8AAI_rtytOew_aem_KZgjT9wddIYP6NklYWQwXQ
- Stibal, Vianna. *Theta Healing Sıra Dışı Enerji Yaklaşımına Giriş*. çev. Begüm Karece. İstanbul: Nemesis Kitap, 2020.
- Sutcliffe, Steven. *Children of the New Age: A History of Spiritual Practices*. New York: Routledge, 2003.
- Tacey, David. "The Spirituality Revolution: The Emergence of Contemporary Spirituality". Hove and New York: Brunner-Routledge, 2005.
- Tighe, Maria – Butler, Jenny. "Holistic Health and New Age in Britain and the Republic of Ireland". *Handbook of New Age*. ed. James Lewis - Daren Kemp. 429-430. Leiden: BRILL 2007.
- Weber, Max Weber. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: Routledge, 2001.
- Williams, Janine - Krisjanous, Jayne. "Spreading the Word: Exploring Spiritual Consumption on Social Media". *Journal of Consumer Marketing* 40/1 (2023), 124-135.
<https://doi.org/10.1108/JCM-02-2021-4450>
- Zinnbuer, Brian vd. "The Emerging Meanings of Religiousness and Spirituality: Problems and Prospects". *Journal of Personality* 67/6 (1999), 889-919.
<https://doi.org/10.1111/1467-6494.00077>